

RECENZIE EVENIMENT. *PROCESUL OPTANȚILOR UNGURI. MĂRTURII DOCUMENTARE DIN ARHIVELE MINISTERULUI FRANCEZ AL AFACERILOR EXTERNE*

Ioana Drăgoi, Oana Samira Cîrlig

Pe 1 noiembrie 2018, în *Amfiteatrul Ion Heliade Rădulescu* al Bibliotecii Academiei Române, a avut loc lansarea cărții *Procesul optanților unguri. Mărturii documentare din arhivele Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Franceze*. Evenimentul este organizat cu sprijinul Academiei Romane. La acest eveniment au participat: secretarul general la MApN, dr. Codrin-Dumitru Munteanu, prof. univ. dr. Ioan Scurtu, prof.univ.dr. Dumitru Preda, directorul editurii Ștefadina, dr. Nicolae Mihai.

Moderatorul evenimentului a fost directorul Fundației Europene „Titu Maiorescu”, prof.univ.dr. Adrian Năstase. Acesta, în cuvântul de deschidere, a mulțumit organizatorilor pentru invitație și a lăudat inițiativa acestora de a realiza acest proiect:

„Nu întâmplător s-a realizat acest efort deosebit prin inițiativa domnului Codrin Munteanu și a colegilor săi pentru că în acest an în care sărbătorim Centenarul a Marii Uniri, iată că ne putem apleca privirea spre ceea ce au făcut înaintașii noștri într-un domeniu al unei bătălii care continua chiar dacă în 1930, 1931 practic s-a realizat un armistițiu. Multe dintre aspectele prezentate în aceste documente care așteptau să fie descoperite în arhiva Ministerului de Externe al Republicii Franceze ne arată felul în care se vedeau din străinătate, în special din marile capitale europene, unele dintre tensiunile politice dintre România și Ungaria legate de primul Război Mondial și de Unirea Transilvaniei cu Regatul.”

Mai apoi, Adrian Năstase a menționat proiectele care se desfășoară în cadrul *Fundației*, menționând publicațiile tipărite, dar și cele în curs de publicare.

Apoi, a fost invitat să ia cuvântul profesorul universitar dr. Ioan Scurtu. Acesta își începe discursul prin a mulțumi celor prezenți și a-i felicita pe cei implicați în acest proiect, prezentând totodată și demersurile realizate de aceștia pentru a putea intra în posesia documentelor din arhiva Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Franceze:

„Am fost cu directorul Arhivei Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Franceze care mi-a spus că aceste documente nu pot să fie date spre cercetare decât cu o aprobare specială care constă în solicitarea Ministrului de externe român către Ministrul de externe francez care, la rândul său, dacă socotește cererea îndreptățită să se adreseze Președintelui Republicii Franceze și dacă Președintele aprobă, vom avea acces, dar să știu de dinainte că nu vom putea copia, nu vom putea nota și nu vom putea folosi informațiile de la aceste documente. Evident că toată chestiunea a căzut și sunt bucuros că iată echipa condusă de domnul Codin Munteanu a reușit după atâția ani să realizeze acest acord evident cu contribuția Fundației Ștefadina, cu dl Mihai Nicolae, prezent aici”.

Acesta continuă discursul printr-o prezentare amplă a problemei optanților unguri, pe care o vom cita în întregime. Plecând de la mărturiile documentare din

arhivele Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Franceze, domnul Ioan Scurtu punctează toate evenimentele istorice din aceea perioadă pornind de la *Conferința de Pace de la Paris* și ajungând la *Tratatul de la Trianon*.

„Așa cum spunea domnul profesor Năstase, chestiunea optanților unguri este o chestiune de bătălie diplomatică care a început de fapt în timpul Conferinței de Pace de la Paris, când Marile Puteri, consiliul celor patru: Statele Unite, Marea Britanie, Franța, Italia au hotărât să impună statelor successorale Monarhiei Austro-Ungare, inclusiv României, așa-numitul tratat al minorităților. Șeful delegațiilor române s-a impus cu înverșunare acestei idei că Marile Puteri să controleze politica internă a României cu pretextul ca să vadă dacă drepturile minorităților sunt respectate. El a comentat, și pe drept cuvânt, că locuitorii din teritoriile unite: Basarabia, Bucovina, Transilvania au devenit de drept cetățeni români din momentul ratificării prin Decret Regal a actelor de unire. Și de asemenea că tot printr-un decret regal din 30 mai 1919, au primit drepturi depline evreii din vechiul regat pentru că până atunci pe baza articolului 7 de Constituție, primeau cetățenie individuală locuitorii evrei dacă cereau acest lucru. Așa încât nu mai era nicio problemă privind acordarea de drepturi pentru minorități, chestiunea fusese deja rezolvată. Brătianu a mai ridicat o chestiune la insistența marilor puteri, că România trebuie totuși să semneze un tratat al minorităților, a ridicat chestiunea că e întru totul de acord dacă un asemenea tratat este semnat de toate puterile participante la conferința păcii. Evident că era o pretenție mult prea mare pentru că vă dați seama ce ar fi însemnat ca Statele Unite să acorde drepturi pentru negri, ca britanicii pentru indieni sau francezii pentru nigerieni. Sigur aceste drepturi se impuneau statelor mici care totdeauna trebuia să fie ținute sub un anumit control. Brătianu a părăsit Conferința Păcii, România a fost amenințată cu excluderea de la conferință și până la urmă în timpul guvernului Vaida, la 9 decembrie 1919, a fost semnat acest tratat. Vreau să precizez că tratatul a fost semnat înainte de tratatul de la Trianon, care a fost încheiat la 4 iunie 1920, el nu este legat strict de minoritatea maghiară. Articolul 3 din acest tratat prevede și citez: supușii austrieci, unguri sau bulgari în vârstă de mai mult de 18 ani vor avea posibilitatea, în condițiile prevăzute prin zisele tratate pe care urmau să le semneze Austria, Ungaria și Bulgaria, să opteze pentru orice naționalitate le-ar fi deschisă. Opțiunea bărbatului va atrage pe cea a femeii și opțiunea părinților va atrage pe cea a copiilor în vârstă mai mică de 18 ani. Persoanele, care au exercitat dreptul de opțiune de mai sus, vor trebui în cele 12 luni care vor urma să își strămute domiciliul în statul pentru care vor fi optat, în afară de dispozițiile contrare tratatelor de pace: Austria, Ungaria și Bulgaria. Ele vor fi libere să își păstreze bunurile imobiliare ce au pe teritoriul român, ele își vor putea aduce bunurile mobile de orice fel, pentru aceasta nu li se va impune nicio taxă. Deci puteau să își păstreze bunurile imobiliare, dar tratatul nu prevedea în niciun fel că aceste bunuri se bucurau de extraterritorialitate și că deci bunurile, să zicem pământul care a aparținut optanților care se aflau în Transilvania, ar fi aparținut cetățenilor ungari și nu ar fi fost supuse legilor românești. Acuma, în legătură cu Tratatul de la Trianon care a inclus Tratatul minorităților o să fac 2, 3 precizări pentru că, știți bine, există o propagandă întreagă în care se spune că Transilvania a fost oferită României prin dictatul de la Trianon. Acest tratat are 364 de articole plus anexe și este semnat pe de o parte de Ungaria și de cealaltă de Statele Unite, Italia, Franța, Marea Britanie, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud Africană, India, Belgia, Cuba, Nicaragua, Panama, Portugalia, România, Regatul Sârbo-Croat-Sloven, Ceho-Slovacia, China și Grecia. Deci nu e un tratat bilateral și din cele 364 de articole numai două se referă la România, dar nu în sensul în care se spune că Transilvania este cedată României, ci se referă la granița dintre România și Ungaria. Oricât de curios s-ar părea, în acest tratat nu există cuvântul Transilvania, așa încât toată propaganda care se face cu Transilvania cedată prin Tratatul de la Trianon este o propagandă care nu are o bază documentară. Celălalt articol se referea la protecția minorităților, dar sigur atunci când este vorba de o propagandă și mai ales de contestarea unor tratate se recurge la tot felul de manevre. Între acestea un loc important ocupându-l optanții unguri. E vorba aici despre acei locuitori din Transilvania care au optat

pentru cetățenia maghiară, care s-au stabilit în Ungaria, care au avut moșii în Transilvania și care au fost supuse exigențelor legii pentru reforma agrară din România. Prin această lege au fost expropriați proprietari de terenuri arabile cu mai mult de 100 de hectare, era o scală în funcție de zona geografică respectivă indiferent de etnie: români, maghiari, germani, bulgari, ce o mai fi fost pe teritoriul României. Deci legea nu avea în vedere o departajare pe criterii etnice după cum erau împrăștiți țăranii, locuitori în România, care aveau mai puțin de 5 hectare, între aceștia și peste 55.000 de țăranii maghiari, așa încât chestiunea aceasta cu un fel de extraterritorialitate a moșiilor maghiare care a format esența procesului optanților a fost una de propagandă care avea menirea de a pleda pe plan internațional și a face propagandă în legătură cu faptul că este o problemă în România. Deci acest stat construit în 1918 și care a căutat tratatul internațional prin tratatele de Pace, deci acest stat este discutabil în legătură cu politica sa internă, în legătură cu însăși existența sa și atunci au fost intentate procese, mai întâi sigur din partea proprietarilor, dar după aceea chiar din partea Guvernului maghiar care s-a implicat prin diplomații săi cei mai de frunte... în susținerea cauzei optanților unguri. Sigur că această chestiune a fost dezbătută ani în șir și Nicolae Titulescu a fost cel care a reprezentat punctul de vedere al României demonstrând că nu a fost vorba în niciun fel de o acțiune anti-maghiară, că pur și simplu s-au aplicat legile românești. Și atunci să îmi dați mie voie aici să mai fac o mică paranteză, când la Paris s-a discutat despre tratatul minorităților, cum am spus, Brătianu a fost extraordinar de energetic, dar acest tratat a trebuit să fie semnat și de Polonia și de Cehoslovacia și de Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Reprezentanții acestor state n-au protestat, decât așa cu jumătate de gură, dar l-a lăsat pe Brătianu să se confrunte cu consiliul și s-a creat impresia că dacă numai Brătianu este cel care se opune, ceilalți sunt niște oameni extraordinari de rezonabili care acceptă acest tratat, numai că s-a întâmplat următorul lucru. Parlamentele acestor state nu au ratificat tratatul... și atunci când Ungaria a încercat ca și în cazul lor să ridice problema, au venit cu ideea că pentru noi acest tratat nu există pentru că Parlamentul nu l-a ratificat. Noi l-am semnat sigur că da, tot respectul... Marile puteri au luat act de poziția noastră extrem de rezonabilă, dar noi fiind state democratice evident că trebuie să ținem seama de poziția parlamentului Român. Sigur până la urmă s-a încheiat acest proces al optanților cu o soluție în esență favorabilă României, dar eu spun că doar în esență și nu în fondul ei pentru că în ultimă instanță și eu am scris în cuvântul înainte sau în prefața la aceste volume că împărtășesc punctul de vedere al lui Nicolae Iorga care spunea că: optanții unguri au avut nevoie de un element de propagandă împotriva României și noi ne-am lăsat antrenati în această propagandă de sigur cu bună credință să demonstrăm numai că chestiunea este că cei care nu sunt de bună credință nu cred în totdeauna documentele și faptele concrete și acțiunile bazate pe bună credință, ci propaganda care a început să devină tot mai accentuată mai ales după declarația lui Benito Mussolini de al 1927, deci au început să pună tot mai mult problema revizuirii granițelor așa încât aceasta a fost după părerea mea o primă formă de manifestare a revizionismului maghiar care după sentința care s-a dat sigur că au recunoscut că nu au avut dreptate decât cu totul marginal, dar după această sentință au început să propage în mod deschis revizuirea tratatului de la Trianon, revizuirea tratatelor de pace, alăturându-se nu doar Italiei care a fost prima, care prin Mussolini a cerut revizuire, ci alăturându-se Germaniei, primul ministru al Ungariei Ioan Botiș cel dintâi mare demnitar din România care l-a vizitat pe Hitler după preluarea puterii”.

Profesorul Ioan Scurtu își încheie discursul îndemnând la mândrie și totodată la o mai mare atenție în ceea ce privește campaniile care se desfășoară de oamenii care își urmăresc propriile interese:

„Așa că noi cred că trebuie să fim mândri că am fost corecți, am fost cinstiți, am pledat pentru dreptatea cauzei noastre și să credem că nu trebuie să ne mai lăsăm atrași de tot felul de campanii care se duc de unii și de alții care nu urmăresc stabilirea adevărului, nici istoric, nici juridic, ci niște interese care sunt cu totul în afara acestor realități”.

Moderatorul a invitat apoi să ia cuvântul pe profesorul universitar dr. Dumitru Preda. Domnia sa a felicitat acest demers subliniind importanța studiului introductiv prin care se realizează:

„...o introducere necesară și o acuratețe a acesteia. ...Această carte ne invită pe noi toți la o reflectare în sine însăși a problematicii actuale a României, ca și această reuniune a noastră, și sunt bucuros de atâta lume tânără pentru că voi sunteți viitorul țării noastre și noi avem încredere, noi ca profesori și ca diplomați avem încredere că vom reveni la valorile pe care un Titulescu, un Brătianu și mulți alți diplomați au făcut ca România să fie respectată...”

În continuare, a fost invitat să preia cuvântul dr. Mihai Nicolae, directorul editurii *Ștefadina* care s-a ocupat de editarea acestor volume. Acesta a început discursul său prin a mulțumi tuturor celor prezenți în sală și a menționat faptul că face parte dintr-o editură tânără care se străduiește să-și construiască singura cărțile. În ceea ce privește volumele editate, acesta a menționat faptul că citez:

„Datorită formatului generos pe care l-ați observat a trebuit să folosim o tehnică de legătorie veche pentru ca această carte să poată să dăinuie cât mai mult”.

În încheiere, acesta a mărturisit că se simte mândru pentru că este român și pentru că a putut să participe împreună cu colectivul său la editarea unei asemenea cărți.

Codrin Munteanu își începe discursul mulțumind celor prezenți, prezidiului, moderatorului Adrian Năstase și, nu în ultimul rând, colaboratorilor săi Dorel Bușe și Daniel Ghiba. Nu abordează problema optanților, deoarece consideră că antevorbitorii săi au conturat foarte argumentat firul logic al evenimentelor, însă dorește să supună atenției publicului două teme de reflecție. Prima dintre acestea face referire la interpretarea greșită a legilor, care a dus la mari pierderi teritoriale:

„Anul de referință pentru analiza documentațiilor de reconstituire a dreptului de proprietate asupra averilor agricole private sau proprietate forestieră ar fi trebuit să fie 1948, chiar 1949, pentru că după acești ani se trece la procesul de naționalizare abuzivă de către statul comunist român... și la colectivizare, sau alte metode care au existat. Dacă în perioada 1945–1949 există acte de preluare a unor proprietăți private la statul român, ele au însă un cu totul alt istoric și nu reprezintă naționalizare comunistă, deci nu ar fi trebuit să facă nici obiectul legii și cu atât mai puțin obiectul retrocedării în afara legii. Anii 1945–1948 sunt luate măsuri în domeniul proprietății, ce decurg din Convenția de Armistițiu, din Tratatul de Pace, este o lege din 1945, o lege 273, prin care se anulează măsurile din domeniul proprietății ale statului hortisto-fascist din nordul Transilvaniei, care la rândul lui anulase Reforma Agrară, inclusiv în domeniul optanților, în această perioadă: 1940–1944. În aplicarea legii de-a valma, orice preluare la stat după 1945 a fost considerată, din păcate, preluare abuzivă la stat și a făcut obiectul retrocedării. Situația cu optanții e doar una dintre probleme, dar este și cea a criminalilor de război, unde de asemenea, avem retrocedări, în condițiile în care preluarea s-a făcut în baza unor sentințe penale de condamnare. Avem o altă instituție a statusului romano-catolic, care este o altă discuție, unde se pare că acele bunuri, clădiri de această dată, acele bunuri au fost construite din fonduri publice, aparțineau Imperiului Austro-Ungar, ele au fost transferate României ca stat succesori, în baza Tratatului de Pace, iar statusul romano-catolic doar administra. Există o serie întreagă de alte spețe, nu le enumăr acum pe toate. Închid pe această temă prin a sublinia că există această abordare greșită a legii, acolo unde a fixat în mod expres anul 1945 ca an de referință. Există bunurile CASPI, probabil că cei mai mulți dintre dumneavoastră sunteți familiarizați cu ele, CASPI înseamnă Comisia Aliată de Supraveghere a Bunurilor Inamice, bunuri care în baza Convenției de Armistițiu dintre România și Puterile

Aliate, trec la administrarea inițială, însă, înscrierea în proprietatea statului rus se face într-adevăr după 1949, dar în izvor, preluarea de către CASPI se face imediat în perioada 1945, odată cu avansarea armatei române în Transilvania. Aici instanțele au considerat că dacă actul de preluare este după 1948, înseamnă că este preluare abuzivă, chiar dacă ele fuseseră în administrarea CASPI începând cu anul 1945. Sunt doar câteva elemente dintr-un context foarte complex și foarte complicat al retrocedărilor”.

Cel de-al doilea subiect pe care domnul secretar general de stat, Codrin Munteanu, l-a adus în atenția publicului vizează tinerii prezenți la această lansare de carte. Majoritatea dintre ei sunt studenți și masteranzi la Facultatea de Securitate și Apărare, iar participarea lor la discuție este importantă pentru că subiectul nu este unul eminent istoric sau de drept, ci are directă legătură cu securitatea națională:

„Noi nu vorbim doar de istorie și de frumusețea dreptului, ci vorbim de securitatea națională, nu doar de securitatea alimentară, pentru că aceste terenuri agricole și forestiere, care ar fi trebuit să rămână, dincolo de cele care trebuiau date în mod legitim proprietarilor, vorbesc despre acele terenuri care nelegitim au ajuns în domeniul privat. Ele fie au rămas la moștenitorii celor care le deținuseră, fie au ajuns la cumpărătorii de bună credință, unde statul român nu mai poate interveni, iar aceste terenuri, prin vânzări succesive aduc în discuție acea înstrăinare a terenului agricol al României, a ponderii proprietății străine față de proprietatea națiunii române și aici deja discutăm, pe nișă, de securitate alimentară, dar putem discuta și de securitate socială, națională. Surprinzând acest lucru în studiul introductiv: dacă din perspectivă constituțională statul înseamnă teritoriu, populație și suveranitate, iar dacă cetățenii unei provincii au și o altă cetățenie și dacă ei sunt și proprietari în urma acestui proces, ne mai rămâne un singur element: suveranitatea. Suveranitatea o exercităm sau nu o exercităm. În ce măsură este lezată, în ce măsură, într-un proces de descentralizare, lezăm autoritatea de stat, dacă nu ținem cont de toate aceste elemente”.

Generația tânără, prezentă în sală, a avut parte, datorită acestui eveniment, de un proces de asimilare a unor noțiuni la care, altfel, nu are acces:

„Securitate nu înseamnă doar ce vedem în presă, securitatea la Marea Neagră, pe flancul Estic. Securitatea poate să fie amenințată și într-un alt mod, chiar dacă pericolul a venit dinspre est, o practică a regimurilor separatiste, se poate manifesta din est, dar pe direcția vest. Atunci ar trebui să avem în vedere când pregătim specialiști civili în domeniul securității, să aibă întregul complex de informații și de date în domeniul securității, nu doar să fixăm trei patru șabloane care nu-i va găsi pregătiți, pentru a furniza expertiză conformă pregătirii lor în domeniul acesta delicat și complex al amenințării la adresa securității naționale”.

Discursul domnului Codrin Munteanu se încheie cu următoarea atenționare:

„Chestiunea optanților, și cu aceasta închei, este doar o mică componentă din tot ce înseamnă retrocedări. Intenția mea este, dincolo de prezentarea acestor volume, încet-încet, alături de alte persoane care înțeleg fenomenul, care prezintă acest domeniu, să genereze din partea statului român o reacție, pentru că la scara istoriei nimic nu este bătut în cuie. Statul român poate cere prin instituțiile sale anularea titlurilor de proprietate, dacă le documentează, acolo unde titlurile există, sau acolo unde retrocedările ilegale au fost distruse prin sentințe se poate solicita revizuire, dacă se pot descoperi documente noi. Un exemplu practic, căci practica mi-e dragă mie, nu sunt neapărat un teoretician, ci un practician, o speță interesantă ne arată Înalta Curte de Casație și Justiție, unde s-a dat o dezlegare de aplicare a textelor privind posibilitățile de revizuire de către statul român a unor sentințe, în sensul în care, în speța respectivă beneficiarii retrocedărilor, nelegale, au invocat faptul că statul român nu poate reinvoca revizuirea întrucât documentul găsit era în arhiva statului român. Ca atare, nu putea invoca necunoașterea, însă Înalta Curte a spus nu, era în arhivă, dar dacă nu a fost dovedit, atunci este în termeni de revizuire”.